

Abd-Messias Metelko und dessen Propheten Burger begonnen, von dessen Fortgange und Ende Sie seiner Zeit einen nähern Bericht erhalten werden. Indem ich Sie die Zumuthung, dass Sie der krainischen Volkspoesie ein solches Opfer bringen werden, durch den Drang der Umstände zu entschuldigen und Sie auch für den Fall, dass Sie dies nicht thun könnten, um eine baldige Beantwortung meines gegenwärtigen Briefes bitte, verharre ich mit Achtung

Ihr

Freund und bereitwilligster Diener
Dr. Franz Xav. Preschérn m. p.

Laibach am 29. April 1833.

Zhóp und Kasteliz empfehlen sich bestens.

„Die Slovenen.“

Tako se zove knjiga, katero je spisal profesor akademične gimnazije na Dunaji g. Josip Šuman s pomočjo gg. Fr. Faschinga, Fr. Hubada in Dr. Fr. Simoniča, a na svitlo dal Karol Prochaska v Tešnu. Takšno knjigo (samo nekoliko točnejšo) morali bi bili Slovenci oskrbeti že l. 1848. Tako bi si bili prihranili mnogo nepotrebnega borjenja z zaslepljenimi sovražniki, ki nečejo niti očitnih naših pravic, sposobnostij in zahtev priznati in kateri nam celo zanekujejo opravičenost samostalnega osebnega razvoja. Z druge strani bil bi svet mnogo bolje o nas poučen in ne veroval bi strastnim strankarskim lažem, kar se sedaj ne da več popraviti, ker zaslepljena strast neče resnice slišati. Zato moramo sedaj trpeti sramoto, da svet o nas to misli, kar piše Schachtova geografija še v najnovejši izdavi o Slovencih (na str. 258): „Die Slovenen sind misstrauisch und feindselig gegen ihre deutschen Landsleute, denen sie an Betriebsamkeit und Reinlichkeit, überhaupt an höherer Kultur nachstehen, träumen aber dessungeachtet von der Errichtung eines Zukunftsreiches Slovenien. — Ein gefeierter Mann aus Krain hat erklärt, dass man die ganze slovenische Literatur in einem Schnupftuch davontragen könne.“ — Da svet res to veruje in da se naši nasprotniki sedaj ne dajo več poučiti, to dokazuje najbolje trditev „Neue freie Presse,“ ki v oceni ranjkega Bleiweisa zaslug za slovensko slovstvo svojim vernim čitateljem pripoveda, da je Anastazij Grün v resnici vse slovensko slovstvo v robei prinesel v deželno zbornico kranjsko!

Vender ne bodimo tako pesimistični in upajmo, da bode Šumanova knjiga še marsikaterega sovražnika Slovincem izpokorila in sčasoma boljše nazore o naših težnjah razširila. Zato pa z radostnim srcem pozdravljamo profesorja Šumana delo in hvaležni smo tudi založniku Prochaski, da je to delo med ljudi poslal, čeravno bode imel že lep materijalen dobiček od tega.

Ali naše veselje ni popolno. Kalé ga neke občutne nedostatnosti knjige, katera ne podaje svetu popolne slike o našem narodu. In to moramo z bridkim srcem potožiti brez ozira na osebe visokoučenih gospodov pisateljev, ki so izvestno svojega posla lotili se z najboljšo voljo Slovincem koristiti. Da svoje naloge niso popolnoma izvršili, tega niso oni sami toliko krivi, kolikor nedostatek dotičnih pripravljajočih in pomožnih del. Tu pa moramo zopet vsi literarno naobraženi Slovenci na svoje prsi trkniti in reči: „mea culpa!“

Dva sta glavna nedostatka, katera moramo Šumanovi knjigi očitati: prvi, da ne podaje načrta zgodovine Slovencev, nego samo dežel, po katerih stanujejo Slovenci; drugi, da se v njej tako malo in na kratko omenja narodno slovstvo slovensko.

Po tem, kar se tujec nauči iz g. Faschingovega pregleda zgodovine slovenskih dežel, mora pač pritrjevati stari „Pressi“, ki je o ranjkiem Bleiweisu pisala, da je še le on „ustvaril slovenski narod“, ter da so Slovenci „narod brez preteklosti, kakor tudi najbrž brez bodočnosti.“ Kako za Boga hočete, da bode Nемеc veroval v starodavno preteklost Slovencev, ki ni bila brez vse slave, ako v tako strokovnjaški knjigi, ki jedino more v pravi svetlosti pokazati našo zgodovino, ne nahaja nikjer povedanega, da so se Slovenci kedaj čutili in vedli kakor jeden narod; da so stanovali v deželah, ki so bile nekđaj tudi politično združene, in da, ko se je ta vez pozneje pretrgala, ostali so vender še skupni odnošaji med temi deželami do novejšega časa!

Nemci (in tudi mnogi Slovenci) ne vedó, da so bile vse slovenske dežele tudi po osvojenji od strani Frankov in Nemcev združene v samo jedno administrativno celoto, v staroslavno vojvodino Koroško, ki je imela na vzhodu, jugovzhodu in vsem jugu (čez vse Frijulsko celo do Verone) svoje marke, torej dežele, ki so imele le gledé varstva měj samostalne zapovednike (mejne grofe), ki so pa bile v vsem ostalem popolnoma podrějene koroškemu vojvodi. Kdor ve, kako samostalna so bila vojvodstva nemškega cesarstva, kolikokrat so se cesarjem upirala ter jih navadno samo po imenu priznavala za svoje

gospodarje, ta bode tudi razumel, da Koroška vojvodina tudi po svojem združenju z Nemčijo ni bila nikakor ž njo spojena v jednotno državo z enakimi zakoni in isto upravo; nego da so slovenske dežele obdržale svoje stare pravne običaje in celo svojo mero in denar („lira sclavonesca“ se na Frijulskem omenja še v XIV. stoletji). Za nemške naseljenke med Slovenci veljali so pač nemški (t. j. bavarski) zakoni. Še le ko se je med seboj pomešalo in deloma spojilo slovensko, bavarsko in rimsko pravo, nastali so iz tega deželni zakoni in pravilniki, ki so ostali v veljavi celo do sodnijske reforme Jožefa II., torej do pred komaj sto let.

Ko je bila Koroška vojvodina l. 1077. razpadla ter so se od nje odcepile vse marke, in ko so bili skoro v vsaki večji dolini mogočnejši dinasti utemeljili svoje gospostvo, ki je navadno obsežalo tudi knežjo oblast (kakor n. pr. pri Goričanih, Ortenburžanih, Heunburžanih in Celjanih), takrat je bila pač prenehala celokupnost slovenskih dežel, čeravno se dajo še celo v tem času skupni odnošaji dokazati.

To je trajalo tako dolgo, dokler niso prišle vse slovenske dežele v oblast Habsburžanov (od XIII. do XV. stoletja). Tedaj pa je njih previdnost in politiška modrost zopet združila vse slovenske in le slovenske dežele (čeravno nekatere že deloma ponemčene) v jedno politično celoto in jim ustvarila v Gradci skupno „notranje-avstrijsko“ vlado, pri kateri so imele vse slovenske dežele svoje zastopnike. Ta skupina slovenskih dežel ostala je vse do centralizacije Jožefa II., ko je ta cesar ustanovil nova namestništva in jih podredil dvorni kanceliji na Dunaji.

Kaj more torej škodovati narodnostni ideji slovenski to, da so bile njih dežele od l. 1783. do 1809. ter od 1813. do 1848. razkosane, brez vsake zveze med seboj in da so Slovenci vedno bolj pozabljali svoje celokupnosti, dokler jih ni 1848. leto k novemu navdušenju in novemu življenju probudilo? Ali so s tem izgubile vse narodne pravice, da se nekoliko let niso yršile, da so zunanje okolnosti narodu branile služevati se jih? Ali so Slovenci torej res še le l. 1848. poseben narod postali? —

Iz zgoraj v kratkem navedenega mislim, da se vsakdo o nasprotnem prepriča.

Ne bodimo torej bojzljivi zajci in ne bežimo sami pred svojo preteklostjo! Vzprejmimo in držimo vsaj toliko, kolikor so nam vestni nemški zgodovinarji sami priznali, kakor so Büdinger, Dümmler

in Krones. Po preiskavanjih teh mož ne smel bi nikdo več slovenske zgodovine tako pisati, kakor je to storil g. Fasching, ter dajati nasprotniku nož v roke, s katerim bi nas rad zaklal.

Ravno tako obžalovanja je vredno, da se gg. pisatelji „Slovencev“ niso potrudili v posebnem oddelku obširno in dostojno oceniti naše narodno slovstvo. Pod naslovom „Sitten und Gebräuche der Slovenen“ omenja pač g. Hubad tudi mnogo slovenskih pripovedij, ki ne spadajo prav za prav v ta oddelek. Tako nima krasna, z nemških planin k nam zanesena pravljica o Zlatorogu nič opraviti s slovenskimi šegami in običaji. Tudi g. Simonič omenja v oddelku „Slovenische Literatur“ na str. 166. ob kratkem (na dveh straneh) slovensko narodno pesništvo, spominaja se Zakotnika, Zupančiča, Korytka in Grüna, ter laskave pohvale nemškega lista („Ostdeutsche Post, 1850, list 282) o priliki, ko je bil Grün izdal nemški prevod slovenskih narodnih pesnij. V knjigi „Die Slovenen“ spomina se torej naše narodno slovstvo jedva nekoliko bolje, nego v Matičinem „Slovanstvu“ l. 1874.

In vendar smo vsi jedini v tem, da je tradicionalno slovstvo cvet narodovega života, da v njem odseva narodov značaj, njegove prednosti in napake, ter sploh vsa njegova individualnost, ki se razlikuje od posebnosti drugih, tudi najbližnjih in najsorodnejših narodov. „V narodni literaturi — piše Ferd. Kočever v Novicah 1868. l. 31. — leži tisočletna tradicija našega naroda, ki se ni nikoli pretrgala. In kdor hoče razvideti preteklost našega naroda do jedra, ta mora preozgati vso njegovo ustno tradicijo, ki jo je v tolikem izobilju ohranil od roda do roda notri do naših dnij.“

Tradicionalno slovstvo je v najtesnejši zvezi z notranjim in zunanjim životom dotičnega naroda, ter njegov razvitek je odvisen od narodove zgodovine in dušnega napredka. Čim znatnejše je torej narodno slovstvo, tem večjo veljavo in zanimljivejšo zgodovino moral je ta narod prebiti. Zato je tradicionalno slovstvo najizvestnejše merilo za kulturno stanje vsakega naroda, ki še le stopa v kolo na vrhunci omike stoječih narodov.

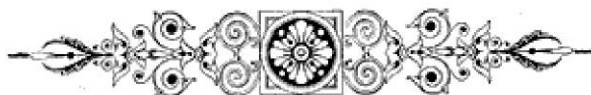
Kje pa hoče dobrohotni tujec to merilo najti, ako v knjigi, samo o Slovencih govoreči, ne nahaja nič drugega, nego sledove našega tradicionalnega slovstva? Ali je bilo tako težko spisati zistematični njegov pregled ter naštetiti vsa mitologiška bitja, o katerih narod še vedno pripoveda; razdeliti naše pravljice in pripovedi na njih natorne skupine; oceniti narodne vraže, zagovore, pregovore in uganjke; za

tem poudariti važnost naših narodnih pesnij, razbistriti njih mitologiški, historiški, epiški in liriški značaj ter slednjič povedati, kako se slovensko tradicijsalno slovstvo na jedni strani dotika ne le ostalih slovanskih, nego sploh arijskih narodnih slovstev; a na drugi strani pa vender razlikuje od vseh teh, tudi nam najbližnjega hrvatskega pesništva, tako da se Slovenci po pravici smatrajo kot samostalen narod s svojo posebno zgodovino in svojim posebnim slovstvom.

Pisatelj te ocene misli, da to ni bilo nikakor tako težko po tem, ko se nahaja v Krekovi pohvaljeni knjigi „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ izvrsten pregled in znanstveno razdeljenje za vse tradicijsalno slovstvo; potem ko je Trstenjak toliko v „Glasniku“ in „Novicah“ pisal o mitologiških bitjih med Slovenci, ter Krek v knjigi: „Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie“; potem ko imamo že precejšnje natisnene zbirke narodnega blaga od Valjavca, Trdine, Križnika itd.; potem ko je Urbas pisal o pregovorih in prilikah slovenskih („Novice“ 1869 in 1870) ter potem ko so že o vrednosti in teoriji slovenskega narodnega pesništva pisali: Grün (v predgovoru k svoji prestavi), Pajk (Zbrani spisi), Urbas („Die Slovenen“ v programu tržaške državne realke 1873), Žolgar („Slovensko narodno pesništvo“ v programu celjske gimnazije l. 1873.), in Krek v spisu „Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesnij („Slovenski Narod“ 1873.)

Narodno slovstvo, to je prav naše, jedino naše premoženje, katerega nam ne more nihče oporekati, niti njegove vrednosti kratiti. Zato pa je bilo treba to našo imovino svetu javno pokazati ter udariti ob svojo torbo in reči: „To je naše!“ To storiti bilo je v knjigi, o kateri govorimo, tem nujneje, ker iz narodnega slovstva bilo bi se lahko in pravično sklepalo, da narod, ki ima toliko svojega, ne more biti brez svoje zgodovine, brez svojih junakov in slavne preteklosti. Tako pa sta izostali iz omenjene knjige ravno dve najvažnejši poglavji in posledice te nemarnosti ne bodo izostale.

(Konec prihodnjič.)

uradnik potem zabeleži natanko, kdaj se je njemu vrnila knjiga zopet v roke. In poiskali so oni zapisnik in tu so bile zapisane vse knjige in vsi manuskripti, katere je čital in kdaj jih je čital Kotljarevskij, a Preširnovih pisem ni bilo zabeleženih v zapisniku. Če so torej ta pisma sploh bila v knjižnici, osvojil si jih je morebiti pokojni Kotljarevskij; zbiral je namreč s posebno strastjo rokopise slavnih mož ter jih baje že takrat imel blizu tisoč.“

„Če pa teh pisem v muzejalni knjižnici sploh nikdar bilo ni, kar se mi po mnenji g. Vrtatka zdi kaj verjetno, možno je, da jih je čital Kotljarevskij pri sinu pesnikovem, pri vseučiliščnem profesorji Čelakovskem. Naprosil sem g. Lega, da naj povpraša g. profesorja Čelakovskega. Ta je pa odgovoril blizu takole:

„V veliki omari, katera je stala že od nekdaj pod streho, bilo je med drugo šaro tudi mnogo starih knjig in korespondence mojega očeta. Ko grem jedenkrat iskat tja gori neke knjige, opazim, da je omara prazna. Premišlujem in povprašujem, kam bi bilo vse to prešlo in zvém po sosedih, da so delovci, ki so streho popravljali, hodili vsak večer vsi nabasani s starim papirjem k — sosednemu branjevcu! Brž ko ne so bila Preširnova pisma tudi med tem nesrečnim papirjem.“ —

„Die Slovenen.“

(Konec.)

Razen teh splošnih razmišljevanj imamo pa o knjigi „Die Slovenen“ še nekaj posameznostij opaziti. Prvi oddelek uvoda „Die Wohnsitze der Slovenen“ zdi se nam jako nedostaten, ker ne opisuje natančno mej, med katerimi Slovenci stanujejo, kar bi se bilo po Kozlerji in Czörnigu vendar prav lahko storilo. Naše narodnostne meje točno opisati je zlasti dan danes tem važneje, ker se nasprotni pisatelji vsak dan trudijo, naše meje skrečiti in nas na kolikor mogoče majhen prostor stisniti.

V drugem oddelku „Die Namen der Slovenen“ moralo bi se bilo razložiti tudi značenje imena Sloven in poudarjati, da povsodi, kjer so se Slovenci naselili, imenovali so svojo zemljo Slovenijo (Sclavinia), tako v vlaški nižini, tako v Slavoniji in tako v dunajski kotlini. Iz

tega se vidi, da to ime ni novo, še le l. 1848. izumljeno, kakor se nam tolikrat očita. Najstarejša brezdvobena oblika „Sclaveni“ se ne nahaja še le pri Jordanu l. 552., nego že v Cezarji iz Nazijanca l. 525. (Jagić, Slav. Archiv I. 294). Da se je specijalno ime „Sloven“ razširilo tudi na druge slovanske narode in postalo splošno ime za vse slovanško pleme po uplivu ruskega letopisca Nestorja in po slovenskih liturgičnih knjigah, to je tudi že Zeuss dokazal (Die Deutschen und ihre Nachbarstämme pg. 603 ff.).

V tretjem oddelku „Alter und Ursitze der Slovenen“ bilo bi dobro raztolmačiti tudi madjarsko poznamovanje za Slovence, t. j. „Toth“. Ta izraz je isto kakor „Goth“ in Madjari (kakor njih predniki Huni) imenovali so zato Slovence ž njim, ker so jih našli zmerom blizu Gotov naseljene. Zdi se nam tudi, da bi se bilo moralo v tem oddelku marsikaj o Šafarikovi hipotezi izpustiti. Sličnost imen baltiških in jadranskih Venetov ne more nikakor dokazati njih sorodnosti, ako se ne pridružijo jezikoslovni dokazi; drugače bi morali tudi egipčanski Mameluccos sorodni biti brazilskim XVI. stoletja in genfskim l. 1526. Pri Venetih je pa treba še to pomišljati, da so baltiške Venete drugi, tujeji, tako imenovali, a jadranski so si sami pridévali to ime.

V drugem poglavju „Einwanderung der Slovenen in die heutigen Wohnsitze“ pogrešamo letnico odhoda Langobardov iz Panonije v Italijo, t. j. 569, ker ta je prevažna za določitev časa, kedaj so se Slovenci začeli seliti v svojo denašnjo domovino. — Šafarikovo mnenje, da so Slovenci tudi onstran Karpatov skupno stanovali s Hrvati in Srbi bode najbrž resnično. Ob tem pogorju pa so se razdelili tako, da so se Slovenci obrnili južno, a Srbohrvati severno okolo Karpatov. Zato se mora zavreči Šafarikovo mnenje, ki misli, da so tudi Slovenci prišli iz denašnje Galicije. — V ogersko nižino so se naselili Slovenci že pred Obri, kakor svedoči Prokop, ko pripoveda (Bellum Gothicum IV) o Langobardu Ildisgu, ki je iskal pri Slovencih pomoči zoper svojega tekmeča. To isto sledi tudi iz Jordana, ki piše, da so Slovenci l. 552. že v okolici Vinkovcev stanovali. (Glej Matičin letopis 1880, str. 93 in 94).

Dalje pogrešamo v tem poglavju omembe, kako so Slovenci tudi v Italijo silili, kako daleč so se bili posamezno naselili celo čez Taljament, in kateri kraji v Frijulski nižini so bili še v srednjem veku slovenski. Tudi o slovenskih naselbinah v Tirolski se nič ne omenja, dasiravno sta Biedermann in Mitterrutzner dosta o tem pisala. Kar se slovenskih naselbin v dolnji Avstriji tiče, ki so bile tako goste, da se je ta zemlja

časih tudi „Sclavinia“ imenovala, dajeta mnogo važnih pojasnil Czörnig (Ethnographie I.94—97) in Kämmer (Anfänge deutschen Lebens in Oester.). — „Pagus Chrouat“ je zavzemal porečje gorenje Glane do Št. Vida na Koroškem, a ne Pomurja med Ljubnim in Knittelfeldom, kakor je Felicetti prejasno dokazal (Beiträge zur steiermärk. Gesch. 1868). Iz tega krajevnega imena pa ne smemo sklepati, da je bila tam naselbina Hrvatov, kakor je to Šafarik mislil. — Središče Samove „zvezne države“ moralo je ležati ob Dunavu, kjer so Slovenci stanovali, in zato imenuje Anonymus Salisburgensis Sama Karantanca, t. j. Slovenca.

V pododdelku „Culturzustände der heidnischen Slovenen“ želeli bi, da bi se bila bolj natanko opisala važnejša mitologiška bitja, kakor so Vile, Sojenice, Škrat, Povodnji mož, Volkodlak i. t. d. — O „kresu“ praznovali so poganski Slovenci nekako krščenje, (kakor je že Ravnikar-Poženčan dokazal) in zato imenujejo Slovenci sv. Janeza Krstitelja tudi „Kresnika“. — V tem oddelku bi se bilo moralo ne le o zadrugah, nego tudi o župah in njenih ustavah kaj izpregovoriti. Župani so imeli veliko oblast med Slovenci in mogočnejši so mnogokrat združili po več žup v jedno državico. Vsaka župa bila je za se nezavisna, tako da je vsa slovenska zemlja razpadala na same župe.

V poglavju „Christianisierung der Slovenen“ čuje se le malo o prizadevanji oglejskih patrijarhov za izpreobrnjenje Slovencev. Saj so vendar ti pokristijanili večino Slovencev in so v tem celo na Koroškem tekmovali s saligradskimi višjimi pastirji, tako da so bili nastali veliki prepiri, kaj spada pod saligradsko, kaj pod oglejsko nadškofijo. Te prepire je razsodil Karol Veliki l. 811. (a ne l. 810.) s tem, da je postavil Dravo za mejo med obema nadškofijama. — Poleg brižinskih spomenikov imelo bi se bilo omeniti tudi evangelje sv. Marka iz samostana sv. Ivana pri Devinu (sedaj v kapitelskem arhivu v Čedadu). To evangelje smatralo se je v IX. in X. stoletji kot autographon sv. Marka in spoštovalo se je torej kot velika svetinja. Iz daljnih krajev potovali so celo knezi in kralji k sv. Ivanu poklanjat se tej svetinji in napisavat (ali dajat napisavati) svoje ime na prazne krajevce Markovega evangelja. Med temi nahaja se veliko število prekrasnih slovenskih imen, ki bi nam še zdaj v marsičem prav dobro služila. Čudim se le, da se slovenski jezikoslovci še čisto nič niso zmenili za ta imena in da se ta prevažni jezikovni spomenik po naših slovstvenih zgodovinah nikjer nikoli ne omenja. To prevažno evangelje opisal je natančno in naznačil pripisana imena Bethmann v knjigi „Neues Archiv f. ältere deutsche Geschichte II. 113 ff.“.

Zgodovina velikomoravskega kraljestva, njegovi odnošaji in njega važnost za karantanske Slovence ne bode tako dolgo jasna, dokler si ne zabičimo, da središče te epohalne države ni ležalo v denašnji Moravski, nego na izlivu Morave v Dunav in da je obsezalo po priliki vso takojmenovano „malo ogersko nižino“, z dunajsko kotlino in moravskim poljem. Na južno stran sezalo je torej najmenj do Bakonjske šume in severnega roba Blatnega jezera (časi pa izvestno celo do Drave), a na sever do podnožja Karpatov in k večjemu do južne denašnje Moravske, nikakor pa čez vso to deželo, (primeri: Krones, Grundriss der oest. Gesch. I. pg. 168.). Iz Constantina Porphyrogeneta (de administr. imp. cp. 13, 40 in 42, editio Bonn. III. 81, 173, 177) sledi jasno, da je Velika Moravska ležala na desnem bregu Dunava in da je sezala do izliva Drave v Savo. S tem se ujemajo tudi Annales Fuldenses, kateri imenujejo l. 901. Panonijo „južni del moravske države“ (Pertz M. G. I. ad a. 901). Za ležo Velike Moravske je odločilna naredba nemških cesarjev, da vsa zemlja na južnovztočni strani Golovca naj spada pod saligradsko nadškofijo, a na severovztočni pod pasavsko. Znano je, da denašnja Moravska ne leži na južnovztočni strani Golovca in da se je samo saligradska nadškofija utikala v velikomoravske posele ter zahtevala, naj bode ta država v cerkvenem oziru od Saligrada zavisna. Glavno mesto Velike Moravske bilo je Devin (Dovina,) dan danes Theben, v ogerskem okljuku med Moravo in Dunavom, blizu denašnjega Požuna (to ime je napačno, madjarsko, ker mesto se je s početka zvalo „Brätslavo's-Burg“ — Pressburg). Glej: Krones, Grundriss 164.

Ako velikomoravsko državo na ta način omejimo in pomislimo, da so v njej Slovenci stanovali, tedaj nam ne bode težko razumeti, zakaj sta ss. brata Ciril in Metod pisala panonsko-slovenski, a ne česko-moravski. Zato pa nam ni treba misliti, da so Slovenci stanovali tudi v denašnji Moravski ali v gorenjem porečji Vage (med pravimi Slovaki). Izvestno pa je, da so bili južni Slovaki Slovenci in da so se še le pozneje nekoliko počeli. — Vse to vprašanje zdi se nam tako jasno, kakor beli dan in zato ne moremo umeti, zakaj g. Šuman imenuje Miklošičev nauk „hypothezo“ (na str. 57.), ko so vendar že celo Nemci (Dümmler, Büdinger) temu pritrdili.

V pododdelku „glagolitische und cyrilische Schrift“ želeli bi, da bi se poudarjalo, da so tudi pravi (karantanski) Slovenci zelo z glagolico in morda tudi s cirilico pisali, predno je bil Trubar udomačil latinico. To mnenje se od nekaterih strani sicer pobija, ali izvestno je,

da je bila glagolica med primorskimi Slovenci jako v rabi. Razen obilih pisanih dokazov za to imamo tudi v kamen udolbene spomenike, tako n. pr. glagoliški nadpis na zvoniku v Dornbergu. Na rojstni hiši pisalčevi (v Krnu nad Tolminom. Ured.) stalo je na kamen udolbeno glagolsko slovo *l* in ko sem svojega roditelja povprašal, kaj to pomeni, odgovoril mi je, da število 50, kar je po glagolski azbuki tudi res. Na gradu Gorenja Sevnica (Oberlichtenwald) nahaja se glagolki nadpis in v samostanu Olimje stoji v vseh važnejših jezikih napisano „Bog“, med temi tudi slovenski s cirilskimi črkami.

O četrtem poglavji: „Skizzierte Geschichte der von Slovenen bewohnten Länder“ izrekli smo že svojo splošno obsodbo. K temu pa bi se morala še marsikatera posameznost opomniti. Tako Kranjsko ni bilo še le po letu 976. ozko s Koroškim zvezano, nego že pod narodnimi vojvodami Koroškimi, ker Kranjsko bilo je takrat le denašnje Gorenjsko. Poleg Istre, t. j. pravega poluotoka med morjem in Slavnikovim pogorjem razlikovala se je še pokrajina Carsia, t. j. Kras s Pivko in bistriško dolino. Ta je bila do l. 1374. goriška, potem je pripadla Avstriji. — Patrijarhi in goriški grofi si niso med seboj delili goriške grofije; katero jim je bil cesar Oton III. skupno daroval, nego patrijarhi so jo popolnoma prepustili goriškim grofom za njih odvetništvo oglejske cerkve. (To krivo mnenje je razširil Czörnig v svoji goriški zgodovini.) — Idrija je spadala le mimogredé (v XV. stoletji) pod goriške grofe in to le kot del Tolminskega. Idrija pa ni bila do l. 1783. s Tolminskim združena, nego že na Florijančičevi karti od l. 1744. prištevava se Kranjskemu. (Tudi to je Czörnigova napaka.) Tolminsko po l. 1508. ni več menjavalo svojih gospodarjev (izimši čas francoskih vojen), ker različni grofi tolminski so bili le avstrijski glavarji te deželice. Gradišče utrdili so bili Benečani na goriških tleh in zatorej je to natorno pripadlo Avstriji po l. 1500. Ali iz oblasti Benečanov osvojili so ga Avstrijci 19. septembra 1511. (in ne še le 1516. l.).

V petem poglavji „Sitten und Gebräuche der Slovenen“ opisuje prof. Hubad z večim peresom značaj Slovencev, njih prednosti in napake, njih domače življenje in pripovedovanje ob zimskih večerih, njih nazore o natornih dogodkih in s temi združene ljudske vraže; potem običaje in navade ob različnih letnih dobah in praznikih ter domačih svečanostih. Pri tem je marsikaj upleteno o naših narodnih pripovedkah in pravljicah, toda vse to nikakor ne zadostuje za vredno oceno slovenskega tradicionalnega slovstva.

V šestem poglavju „Die slovenische Sprache und ihre Geschichte“ govori g. Šuman o svojstvih slovenskega jezika, potem o priljubljenosti in razširjenosti slovenščine ter slednjič o njenem uvedeni v šole, urade in javno življenje. V tem dobro sestavljenem oddelku pogrešamo samo ozir na historijski razvoj našega jezika, kako se je karantanska slovenščina ločila od panonske, kako se je potem izpreminjala od brižinskih spomenikov do Trubarja in od Trubarja do naših časov. Redki jezikovni spomini, časi le pojedina osobna ali krajevna imena, katera se nahajajo po zgodovinskih listinah raztresena, dajo nam za tako razpravo zelo važna pojasnila. V potrjenje tega naj sledijo tu samo nekateri vzgledi. Naš današnji *v* moral se je še X. stoletji glasiti kakor nemški *f* (ff), ker nahajamo v listinah (in tudi v Štivalskem evangelji) naš *v* z *f*-om namesten, n. pr. Sclaf mesto Slav. Neka vas pri štajerskem Belci (Wöls) imenovala se je l. 1160. Rudnich, l. 1316. pa že Rūdenek. Ime Roswein priča, da so Slovenci, nekdaž izgovarjali *roz* mesto *raz*. L. 1342. pisali so še Cholmitz (sedaj Humac) in v srednjem veku še Kulska t. j. Kolsko (sedaj Kojsko), kar priča, da se je takrat *ol* še čisto izgovarjal. L. 1467. bere se v listinah Luogar, torej se je takrat že staroslovenski nosnik *ǫ* izgovarjal kot *uo*.

Najobširneje v Šumanovi knjigi je sedmo poglavje „Die slovenische Literatur“ (sp. dr. Fr. Simonič), ker obseza več nego četrtino vse knjige. Iz tega se že vidi, da je ta oddelek nekoliko preobilen, zlasti ako se pomišlja, da je ta sestavek Nemcem in sploh tujcem namenjen, katere ne more zanimati vsaka podrobnost, kakor nas domačine. Zato bi se bilo moralo mnogo mnogo navedenih pisateljev izpustiti, mestu tega pa naše važnejše literate natančneje opisati. To velja zlasti o Preširnu (in nekaterih novejših pisateljih), kateri bi bili lahko vsakemu narodu v ponos. Njega je zato treba mnogo dostojneje oceniti in poudarjati njegovo genijalnost, kakor tudi važnost za Slovence. Mislim, da bi bilo tudi na mestu kakor za vzgled podati katero nemških Preširnovih pesnij, da bi se vsak čitatelj, ki slovenski ne ume, lahko sam prepričal o pesniški sposobnosti in vrednosti našega prvega pesnika.

Pravi slovenski literaturi pridal je g. dr. Simonič tudi pregled književnosti kajkavskih Hrvatov. To je hudo razžalilo hrvatski „Vienac“, češ, da so tudi Kajkavci pravi Hrvatje, ker se od nekdaž tako imenujejo in ker so Hrvatje po raznih deželah različna narečja govorili in pisali. Iz tega pa tudi natorno sledi, da so i karantanski Slovenci Hrvatje, kar vsa današnja hrvatska mladež veruje. Ako je pa to res, tedaj bi se

tudi književnost „karantanskih“ Slovencev ne smela imenovati slovenska, nego hrvatska. To izvestno ne žali toliko Slovencev, ki se ne prepirajo za ime, kakor žali Hrvate, ako jim Kajkavce jemlješ. Zato mislim, da bi bilo najbolje kajkavsko literaturo izpuščati iz prave slovenske, kajti da-si so bili Kajkavci nekdanj Slovenci, imenujejo in smatrajo se zdaj vendar Hrvate.

Ósmo in zadnje (precej kratko) poglavje govori o gojitvi umetnostij in znanostij med Slovenci. V oddelku o glasbi in o slikarstvu morali bi se bili naši moderni umetniki malo bolje oceniti in njih obče priznana dela poudarjati. Več pa nego v umetnosti, storili so Slovenci v znanosti. In glede tega oddelka Šumanove knjige imamo opaziti, da bi se bile morale zasluge Slovencev za splošno znanost malo bolje opisati. Poleg Vege bilo je potrebno vsaj še o Popoviči, Kopitarji in Miklošiči natančneje govoriti, ker to so zares „dike“ našega naroda, ki so bolj razširile slovensko ime med omikanim svetom, kakor vsi drugi možje naše literature. Neizrečeno težko pa pogrešamo med imeni slovenskih učenjakov one, od katerih se navadno misli, da so bili Nemci, a vendar so se porodili v sredini našega naroda in so torej pravi naši rojaki. Tu sem spada v prvi vrsti učeni zgodovinar jezuit Marko Hanžič (Hansiz, roj. 1683 v Žrnovnici, škocijanske fare v Junski dolini), ki je vsemu učenemu svetu poznan kot spisatelj „Germaniae sacrae“ in še mnogo drugih zgodovinskih sestavkov (Prim: Drobtinice za l. 1853. str. 133—139). — Tudi pogrešamo med profesorji graškega vseučilišča Slovenca Rojka (1744—1819, učenega cerkvenega zgodovinarja) in Gmeinerja (roj. v Studenci 1752, † 1824, profesorja kanoničnega prava in cerkvene zgodovine).

Toliko se nam je zdelo po vesti potrebno opomniti o knjigi „Die Slovenen“. Pisatelju teh vrstic bilo bi najljubše, ko bi bil mogel knjigo vseskozi le hvaliti, in ne omenjati tudi njenih nedostatkov. Ali ker to ni bilo mogoče, izrekel je odkrito svoje mnenje o njej.

S. Rutar.

